

Sveučilište J.J. Strossmayera u Osijeku

Filozofski fakultet

Preddiplomski studij: pedagogija-filozofija

Kristina Jakovljević

Hegelov pojam uzvišenosti

Završni rad

Mentor: doc. dr. sc. Marko Tokić

Osijek, 2012

SADRŽAJ:

1.Uvod.....	5
2.Pozitivno shvaćanje uzvišenosti	12
3. Negativno shvaćanje uzvišenosti.....	17
4. Zaključak.....	18
5.Literatura.....	19

Sažetak:

Njemački filozof Georg Wilhelm Friedrich Hegel u svom izlaganju o estetici koristi pojam uzvišenosti kako bi izložio put duha koji, u vidu umjetnosti, stupajući u kontakt s Bogom traži prikladnu formu kojom bi ga izrazio. Uzvišenost se pritom postiže u duhu Božjim djelovanjem koje za svoje očitovanje koristi pojavni svijet. Ovaj pojam predstavlja srednji dio simbolične umjetnosti i kao takav on znači povezivanje umjetničkog sadržaja i oblika koji ima postati primjeren način prikaza tog odnosa, no u konačnici ostaje nezadovoljen. U Hegelovom sistematskom pristupu svaki stupanj umjetnosti predstavlja put duha koji ima biti prevladan jer se kao svrha postavlja samopoimanje (filozofija), a ne zorno samopredstavljanje duha (umjetnost).

Na ovom stupnju ne radi se o umjetnosti shvaćenoj u njenom pravom značenju, nego o predumjetnosti koja predstavlja dio puta koji duh mora prijeći u procesu spoznaje. Uzvišenost pripada simboličnoj umjetnosti i ovdje je duh okrenut povezivanju najprije s prirodom koja uprisutnjuje najvišu supstanciju u sebi, a zatim traži prikladne izraze kojim bi značenje istupilo kao samostalno u samom sebi. Značenje je na ovom stupnju samostalno ali ne može se primjereno prikazati kao samostalno.

Ključne riječi: uzvišenost, duh, Bog, sadržaj, značenje

1.Uvod

Uzvišenost svoj smisao dobiva u duhu koji predmete shvaća na način da se sve vidljivo stavlja u vezu sa apsolutnim. Obilježje uzvišenosti nalazi se u duhu ukoliko je on ono apsolutno prepoznao u stvarima koje kao nemoćne akcidencije puštaju da se u njima opazi njihov tvorac. Riječ je o borbi duha da ono apsolutno prikaže na adekvatan način ali se ne može izbjeći nesklad između značenja i umjetničkog izraza. Uzvišenost se javlja u simboli kao ono božansko, unutrašnje i apstraktno nasuprot konačnim pojavama u kojima se ideja još ne može jasno odrediti. Hegel u svom prikazu ističe povezanost umjetnosti i religije. Pojam uzvišenosti prikazan je kroz različite orijentalne mitove koji izražavaju po sebi specifičan odnos Boga i pojavnosti a one se međusobno razlikuju po načinu na koji prikazuju Boga. Prije svega radi se o duhovnom nadvladavanju osjetilnosti kroz koju ono božansko dobiva svoje očitovanje. Uzvišenost tako prolazi kroz razvojni put i nalazimo ju u različitim orijentalnim mitovima: zoroastrizmu, egipatskoj, indijskoj, židovskoj poeziji i orijentalnom panteizmu, a njeno značenje odnosi se na ono sveto i božansko.

Na ovom stupnju duh se može zadovoljiti jedino odvajanjem značenja, onog apsolutnog kao takvoga, od pojavnog svijeta. U skladu s tim uzvišenost jest težnja da se izrazi ono beskonačno, no ono ostaje neiskazano, nevidljivo i unutrašnje. Ono je također samodovoljno jer je jedno i supstancijalno kao čista misao i stvaralačka moć svih stvari. Supstancija se uzdiže iznad pojedinačnih pojava pri čemu se očituje negativan odnos kao posljedica početnog jedinstva i pozitivnog odnosa. Takav negativan odnos ishod je odnosa supstancije i pojavnosti pri čemu pojava konačno iščezava nakon što prvotno posluži kao oličenje apsolutnog. Daljnji prijelaz duha ponovno dovodi do pozitivnog odnosa nakon što se značenje odredi kao konkretna supstancija shvaćena kao Bog. Uzvišenost tako nije određeni, statični pojam, niti oličenje jedne supstancije. Ona je vlastito uobličavanje, kretanje koje se iz jednog oblika pretvara u drugi razarajući pritom prvotni pozitivan odnos negirajući oblik u kojem se uobličava. Takva izmjena značenja dokaz je da nije riječ o subjektivnosti duha jer se ono određuje za njega u isto vrijeme javlja kao ono lišavajuće. Kao ključan element uzvišenosti ističe se upravo to uzdizanje supstancije iznad pojedinačnosti. Bilo da se radi o pozitivnom ili negativnom odnosu između značenja i sadržaja ona ostaje u samoj sebi bezoblična i nije dostupna opažaju.

Pojam uzvišenosti javlja se u Hegelovom izlaganju o umjetnosti u njejoj simboličnoj formi. Ovim pojmom obuhvaća se sredina puta, između početnog jedinstva umjetničkog sadržaja i

simboličnog izraza te kraja koji označava raspadanje simbolične umjetnosti. U toj sredini se značenje odvaja od konkretnog određenog bića i prikazuje ga kao negativno, stoga takvo unižavanje pojava i isticanje značenja koje je u njima sadržano i koje je oslobođeno u svojoj unutrašnjosti znači uzvišenost. Uzvišenošću se ističe da se značenje putem razvoja oslobodilo osjetilnog lika te se javlja u svijesti u svojoj osamostaljenosti. Apsolutno izdignuto iznad pojavnog svijeta predstavlja supstanciju koja se nalazi u svakoj pojavnosti kao oslobođena unutrašnjost. Uzvišenost ističe s jedne strane razdvajanje značenja i konkretne pojave, a s druge strane njome se označava njihova neskladnost u kojoj značenje nadmašuje pojedinačnu stvarnost. S obzirom na dvojako shvaćanje odnosa između supstancije i pojave uzvišenost se javlja u pozitivnom i negativnom shvaćanju. Prvi stupanj predstavlja afirmativno prisustvo supstancije koja oživljava svaku pojavnost. Ovakvo shvaćanje uzvišenosti sadržano je u uzvišenom panteizmu u Indiji, muhamedanstvu i njegovoj umjetnosti mistike te u kršćanskoj mistici. Na ovom stupnju predmeti postižu vlastitu samostalnu uzvišenost. Oni su predstavljeni pozitivno i ne služe samo kao ukras jer se u njima neposredno saznaje jedinstvena bit koja je apstraktna. Pojavni lik koji prikazuje supstanciju postoji i iščezava i time se uzdiže i veliča ono prirodno. Židovstvo predstavlja negativnu stranu prave uzvišenosti koja negativan karakter pripisuje najuzvišenijim stvorenjima. Na ovom stupnju uzvišenost pretpostavlja značenje u nekoj samostalnosti u odnosu prema kojoj vidljivo postoji kao potčinjeno ukoliko u njemu nije sadržano unutrašnje. Osnova ovakvog shvaćanja uzvišenosti sastoji se u prevladavanju i stoga predmeti služe za prikaz prevladanosti. Predmeti su na ovom stupnju sporedna djela i ukrasi koji su tu radi slavljenja Boga. Židovska sveta poezija predstavlja pravu uzvišenost time što opisuje Boga kao usamljeno bezoblično jedinstvo koje se ne može utjeloviti u konkretno određeno biće.

2. Pozitivno shvaćanje uzvišenosti

"Na prvom stupnju supstancija kao svake posebnosti oslobođeno Sve i Jedno nalazi se u određenim pojavama kao njihova duša koja ih stvara i oživljuje, i sada biva u toj imanentnosti uočena kao neko afirmativno prisustvo".¹

Pozitivno shvaćanje uzvišenosti predstavlja prvi stupanj koji ističe imanentnost apsolutnog u svom pojavnom svijetu. Priroda je na taj način oduhovljena i time se ona uzdiže i veliča čime je ostvaren pozitivan odnos. Ovakvo shvaćanje sadržano je u orijentalnim mitovima, panteizmu uzvišenosti te indijskoj i muhamedanskoj poeziji. Umjetnost je na ovaj način u stanju prikazati formu i sadržaj kroz njihovo međusobno usklađivanje bez unižavanja vidljivih pojava ali je njihov odnos samo pokušaj skladnog prikaza koji se ostvaruje u pravoj umjetnosti. Primjer takvog shvaćanja nalazi se u simbolima čija pojava odaje svog Stvoritelja tako što i oni sami bivaju štovani zbog prikaza svoje unutrašnje supstancije. Na ovom stupnju značenje, premda osamostaljeno za sebe, ne istupa kao odvojeno i različito niti se povlači u vlastitu unutrašnjost, ono se naprotiv proteže u beskonačnost. Mašta i fantazija bitna su obilježja indijske poezije i služe kako bi prikazale razigran i veseo karakter duha koji kroz vidljive prikaze biva prožet apsolutnim. Na ovom stupnju duh u svemu vidi ono božansko kojem se divi i veliča ga. Ovdje dolazi do približavanja prema jasnijem shvaćanju uzvišenosti, ali ono svoje pravo određenje dobiva tek u negativnom shvaćanju.

2.1 Uzvišenost u panteizmu

Panteizam prikazuje pozitivnu vezu duhovnog i tjelesnog koje svoje postojanje ostvaruje u punini kroz sudjelovanje u apsolutnom. Kroz divljenje *jednome* kao sveprisutnom, uzvišenost ne dobiva pravi karakter kakav se otkriva kada se apsolutno odvoji u vlastitu unutrašnjost. Sve pojavnosti su akcidencije jedne supstancije koja ih prožima i ujedno proizvodi. Uzvišenost u ovom obliku javlja se u Indiji, mistici muhamedanskih persijskih pjesnika i dijelom na kršćanskom zapadu. Na ovom stupnju ono proizvedeno nije uniženo spram apsolutnog na negativan način.² Naprotiv, radi se o afirmativnom odnosu međusobnog samoprožimanja mnoštva akcidencija i supstancije u kojima se supstancija javlja kao određujuća u svakoj pojedinoj stvari. Pjesnik se u svojoj poeziji divi Bogu, on duhom uranja u svijet i svoj

¹ Usp. Hegel, G.W.F, *Estetika 2*, Beogradski izdavačko-grafički zavod, Beograd, 1975., str. 31

² Usp. Hegel, G.W.F, *Estetika 2*, Beogradski izdavačko-grafički zavod, Beograd, 1975., str. 73

doživljaj svijeta dovodi u vezu s Bogom na osnovi čega nema podređivanja vanjskog naspram unutrašnjeg što, prema Hegelovom shvaćanju, u bitnome karakterizira suštinsko značenje pojma uzvišenosti. Panteizam razlikuje pojavni svijet i Boga i između njih događa se neprestani nesklad; razlikovanje je očigledno ali se taj sukob ne razvija i ne razrješava na negativan način. Tek se u daljnjem razvoju otkriva istinsko shvaćanje uzvišenosti. Ono se javlja u židovskoj poeziji kao prava uzvišenost, koja je negativno shvaćanje uzvišenosti.

Razlika koja određuje negativno i pozitivno shvaćanje je, s jedne strane, prikaz cjeline svijeta kao nemoćnog, te, s druge strane, Boga kao gospodara. Ova razlika posebno odvaja jednu supstanciju koja postoji za sebe i svijet kao pomoćnu akcidenciju. Sve što je vidljivo shvaćeno je kao prolazno i nedostojno predstavljanja suštine Boga na način da se poistovjete ove dvije strane.

Riječ je o kretanju duha i traženju adekvatnog određenja ideje Boga. Ovdje se radi o apstraktnom načinu prikazivanja duha koji u pojedinačnim predmetima u prirodi iskazuje božansku svemoć.

Sljedeći citat ističe glavnu misao koja se proteže u uzvišenom panteizmu, što u bitnom određuje pozitivno shvaćanje uzvišenosti (Bog prožima svaku pojedinačnost i sva priroda je oduhovljena i sudjeluje u Bogu – time se očituje sklad i sjedinjenost Boga i ljudi kroz vidljivi svijet, pri čemu nema razilaženja niti odstupanja vidljivog od unutrašnjeg):

"Za onog tko u svemu vidi Mene i sve vidi u Meni, nikada nisam izgubljen, niti je on za Mene ikada izgubljen."³

Duh je u panteizmu okrenut prirodi i njome se služi kako bi se približio Bogu. On u predmetima nalazi nevidljivog Stvoritelja. Predmeti prirode, međutim, samo su ukrasi jer ne postoje za sebe i po sebi. Oni su akcidencije koje nemaju stalnost jer iščezavaju, postaju i nestaju ovisno o supstanciji koja ih je proizvela i njima se koristi za vlastito očitovanje, stoga su one prolazni privid. Shvaćanje Boga u panteizmu određeno je kroz prisutnost jednoga u svemu što postoji. Riječ "sve" uključuje jednu supstanciju, jedno i apstraktno uzeto od pojedinačnosti.

Postoji velika razlika između shvaćanja panteizma i prave (negativne) uzvišenosti. U pozitivno shvaćenoj uzvišenosti supstancija je "po sebi" i ima svojstvo samodjelatnosti koja je sveprožimajuća te se javlja na različitim mjestima u različitim stvarima. Ovdje se radi o

³ Srimad, S. "Život nastaje iz života", The Bhaktivedanta book trust 1991., str . 74

dvostrukom shvaćanju odnosa supstancije i stvari. U prvom je riječ o supstanciji koja prelazi u pojedinačno, a u drugom se pojedinačno sa svoje strane pretvara u nešto akcidentalno ustupajući mjesto supstanciji koja ga prožima. Riječ je o čistom panteizmu koji svoje ostvarenje postiže u poeziji jer se u njoj supstancija jedino može ostvariti kao ona koja postaje i iščezava. Hegel je tu onom apsolutnom pripisao odlike savršenog bića koje je unutrašnje i apstraktno. Ono se naime ne može opisati, zamisliti niti odrediti na istinski način, jedino dovodeći u vezu sa svijetom može se naslutiti što ono jeste.

Panteizam se najbolje očituje u indijskoj, muhamedanskoj te, na kraju, u kršćanskoj mističnoj poeziji. Indijska poezija karakteristična je po bogatstvu fantazije i mašte u svom prikazu uzvišenosti.

Kod Indijaca viši bogovi prelaze u niže, ali i obrnuto, premda osnova svega ostaje jedna općenitost. Ova dvostruka težnja ne umanjuje važnost božanskog koje se nalazi u određenom Bogu kao najviše egzistencije koja posjeduje moć. Na ovom stupnju također dolazi do preuveličavanja Božje moći čemu svjedoče brojni simbolični prikazi. Ovakvo pozitivno shvaćanje postepeno zatim prelazi u negativno kada se napuštaju sve pojedinačnosti radi jedne apstrakcije.

U panteizmu se za izricanje uzvišenog karaktera koristi igra raznolikih riječi i slobodan prikaz kroz simbolične riječi i stihove. Ljubav i slobodna sreća shvaćena je kao beskonačna i bezgranična i osoba je može doživjeti ukoliko se suživi s prirodom i pritom se odrekne sebe kao ograničenog "ja". Za postizanje blaženstva potrebna je spremnost subjekta da se upusti u bezgraničnu igru samoodricanja i ujedno nadilaženja samog sebe u beskraju. Na taj način ljudska bića, priroda i svijet postižu samostalnu uzvišenost i ne služe samo kao ukras Boga (kao što je slučaj u pravoj uzvišenosti):

"Svevišnji Gospodin se nalazi u srcu svih živih bića. Gospodin se nalazi i u svakom atomu, ali ostaje jedan. To je Bog."⁴

Utoliko vlastita uzvišenost postaje odredbena za pozitivno shvaćanje uzvišenosti.

Duhovnost na neposredan način teži prema vlastitoj uzvišenosti, a postiže ju u prirodnim pojavama i ljudskim prilikama tako što ju Bog oživljava i oduhovljuje. Duša tako postiže mir, samostalnost i veličinu te time afirmativno odnoseći se prema samoj sebi uživljuje se u dušu stvari preko mašte i zamišljanja. Preko mašte duh u svakom predmetu pronalazi

⁴ Usp. Srimad, S. "Život nastaje iz života", The Bhaktivedanta book trust, GRAD, 1991., str. 149

supstancijalno jedno s kojim se ujedno povezuje. Tako se dovodi u jedinstvo sa svom raskoši i sa samom dušom svijeta, diveći se i hvaleći takvo jedinstvo. Pri tome dolazi do uzvišenog proširenja svijesti kao posljedica neposrednog opažanja jedne supstancije u svim pojavama i samoodricanju subjekta.

Panteizam se zbog dvostrukog shvaćanja prisutnosti Boga i spoznaje vlastite subjektivnosti dodiruje s kršćanskom mistikom. Subjekt s jedne strane osjeća sebe u jedinstvu s Bogom i s druge strane Boga kao prisutnost u subjektovoj svijesti. To je komplementaran odnos samoprožimanja Boga i subjektivnosti na način da se vlastito "ja" shvaća dijelom *jednoga* koje ujedinjava sve na neposredan način.

U poeziji kao umjetničkoj formi uzvišenost pronalazi svoj izričaj na jasniji način nego što je to ostavario prozaičan stil pisanja.

"To srednje stanje u kome duh predočava sebi svoje misli u obliku prirodnih stvari samo stoga što još nije našao neku višu formu, a ipak teži da u toj vezi saobrazi obje strane jednu drugoj jeste uopće stajalište poezije i umjetnosti nasuprot prozaičnom razumu."⁵

U indijskoj poeziji istaknuta je imanentnost božanstva u pojedinačnim stvarima koje u opažanju postoje i iščezavaju. Brahman nije statičan i utjelovljen u vidljivom prirodnom obličju, nedostupan je oku i nije vidljiv u pojedinoj stvari niti se ostvaruje kroz bilo koje osjetilno opažanje bilo unutrašnjeg ili vanjskog osjetila. Radi se o preobražaju, kretanju i procesu kroz koje se božansko može približiti ljudskom. Kod Indijaca postoje tri važna Boga: Brahman kao simbol stvaranja, Višna kao simbol čuvanja i Šiva kao simbol uništenja. Panteizam uključuje beskrajnu raznovrsnost i bogovi se ne ograničavaju na vlastitu određenost, nego mogu prelaziti iz jednog oblika u drugi. Ključno kod indijske poezije je uvođenje negativnog odnosa, odnosno, elementa smrti i on je uključen u sve pojave, procese i sve naprosto dostupno opažaju kroz koje se očituje Bog.

Značenje uzvišenosti kod Indijaca najbolje se očituje, prema Hegelu, kada se opisuje Krišna na način vrijedan dubokog strahopoštovanja spram onog božanskog. Suština Krišne sastavljena je od osam dijelova spram kojih se izdiže jedna viša suština koja sve drži na okupu, sve oživljava i mijenja.

"Mi kamen vidimo kao Krsninu energiju, ali ne možemo obožavati kamen kao Krsnu."⁶

⁵ Hegel, G.W.F, *Estetika 2*, Beogradski izdavačko-grafički zavod, Beograd, 1975., str.27

Značenje Krišne očituje se kroz prisutnost u svakom predmetu i kroz ovaj simboličan prikaz to je također vidljivo. U kamenu je prisutan Krišna kao najuzvišenije jedinstvo vrijedno obožavanja.

U muhamedanskoj poeziji kod Parsa uzvišenost poprima drugačiji karakter apsolutnog od onoga kako je prikazano u indijskoj poeziji. Sada dolazi do nadilaženja i prijelaza s nižeg na viši način shvaćanja jedne istine. Sam duh neprestano u vlastitom kretanju nadilazi sam sebe služeći se samim sobom i to stoga kako bi sebe upoznao. Tako se i uzvišenost, ako se treba shvatiti na istinski način, kreće od apstraktnog prema subjektivnom načinu shvaćanja koji je ujedno i slobodniji za samog pjesnika koji se nalazi u ulozi onoga koji traga za Bogom. Uzvišenost je na ovom stupnju zadržala istočnjački panteistički smisao, ipak ono je malo izmijenjeno zbog naglašenijeg značenja uloge pjesničkog subjekta.

Uzvišeni karakter na ovom stupnju upriličen je čeznutljivom težnjom pjesničkog subjekta za uzdizanjem i samoodricanjem kako bi se ostvarila subjektivna sreća. Ne radi se o odricanju popraćenom mukom i patnjom, nego se u ovoj poeziji ističe veličanje osobnosti širenjem svijesti uslijed odricanja od vlastitog ja. Čovjek stavljen u ulogu pjesnika muhamedanske poezije nalazi se zbog svojeg pjesničkog izraza u položaju veličanstvene bliskosti s Bogom. Hegel ističe da je duh na ovom stupnju na mnogo slobodniji način stupio u odnos s Bogom. Radi se o proširenom "ja", ujedno veličanju vlastite osobnosti kroz spoznaju Boga, svemira i prirode koji u jednom posebnom jedinstvu čine sklad i jednako značenje. Vlastitost subjekta poklonjena je Bogu i na taj način je preuveličana, te ovakvo značenje ima prizvuk mistike. Muhamedanska poezija uzvišenom daje veličanstveno mjesto skladnog samoprožimanja i utapanja u blaženstvo s bogom. Riječ je o poeziji punoj zanosnih opisa i maštovitih simboličnih prikaza.

Stihovi Dželalledina Rumia potvrđuju ono što je muhamedanska poezija ostvarila s obzirom na uzvišeni karakter duha. Primjer za ono što je subjekt i njegova duša s Bogom upriličeno je Rumijevim riječima:

"Bezmjesnost je moje mjesto, neoznačenost moj znak, šta će mi tijelo, šta li duša, duši svih duša sam pokoran".

⁶ Srimad, S. "Život nastaje iz života", The Bhaktivedanta book trust 1991., str. 74

Ovim je stihom jasno da je duša pojedinca shvaćena ujedno kao množstvena i kao jedna s Bogom i na taj način ona dobiva uzvišen karakter. Sljedeći stihovi također dokazuju kako je pojedinac shvaćen kao besmrtni i vječan:

"Sunce lica Šemsudinova, slave Tabriza, ništa prolazno ne obasja, a da ga vječnim ne učini".⁷

U muhamedanskoj poeziji prikazan je ton radosti i ljepote u svijetu jer se svi događaji dovode u vezu s Božjim veličanjem:

"Iz zahvalnosti, što te prisutnost

prijatelja osvjetljava

sagori u bolu kao svijeća

i budi zadovoljan"⁸

Istočnjaci ushićeno i slobodno veličaju Boga dok se na Zapadu uzvišeno prikazuje kroz čeznutljivo i neslobodno uživljavanje. Shvaćanje uzvišenosti na Zapadu naglašava subjektivnost na mnogo slobodniji način. To bi značilo da se uzvišenost na Zapadu shvaća na intimniji i osobniji način jer čovjek u vlastitoj unutrašnjosti biva obuzet božanskim. Subjektivnost duševnosti prema Hegelu znači istinski način shvaćanja duha u samom sebi. On se jedino u svojoj unutrašnjosti može približiti onome što želi spoznati. Bog koji se prikazuje na objektivni način bio bi izvan duha povezan sa ostalim stvarima ali na jedan sveobuhvatan način u kojem značenje odnosno sadržaj duha ne nalazi svoju istinu. Međutim, Hegel prikazuje da subjektivnost svojstvena zapadnjačkom shvaćanju pokazuje svoju sebičnu i osjećajnu stranu. Riječ je ponajprije o neobrazovanim narodima koji potišteno slave Boga kao što to prikazuju narodne pjesme na Zapadu. Ono što muhamedanski Parsi vide kao sretnu usrdnost, na zapadu je patnja i žrtva, stoga je uzvišenost na različit način sagledana s ove dvije strane.

Smisao istočnjačkog panteizma je samoodricanje i posvećivanje cijele osobnosti Bogu, čime ona zaslužuje supstancijalnost kao čvrsti temelj u povezanosti s raznolikošću u svijetu. Karakteristično za istok je i naglašena strast koju ispoljavaju u slikama prožetim veselim tonovima i motivima. Patnja je također svojstvena istočnjacima, ali oni ju doživljavaju kao

⁷ Hegel, G.W.F, *Estetika 2*, Beogradski izdavačko-grafički zavod, Beograd, 1975., str. 77

⁸ Hegel, G.W.F, *Estetika 2*, Beogradski izdavačko-grafički zavod, Beograd, 1975., str. 76

odluku sudbine na koju oni nemaju utjecaja, a koju primaju s jednakim samopouzdanjem i bezbrižnošću.

Hegel prvo sagledava pozitivan odnos s obzirom na shvaćanje uzvišenosti, koji u konačnici prelazi u negativan odnos kao onaj najprimjereniji. Iako se ova dva shvaćanja razlikuju oni se međusobno prožimaju.

3. Negativno shvaćanje uzvišenosti

"Apsolutna supstancija ostaje u odnosu prema svijetu pojava, iz kojega je reflektirana u sebe. Ovaj odnos dobiva sada nagovještenu negativnu stranu."⁹

Na negativnom stupnju značenje se odvaja i razlikuje od vidljivog izraza i time ono postaje određeno kroz unutrašnju neposrednu negaciju. Veličanje smrti osjetilnog znači izumiranje prirodnog koje se na pozitivnom stupnju uzvišeno slavilo. Ovaj moment umiranja prirodnog nužan je moment u životu apsolutnog. Ono se koristi određenim bićem kroz koje se prikazuje umiranje, ali ono ne ostaje pri tome nego se apsolutno na uzvišen način ponovno obnavlja iz njega kao unutrašnje pozitivno jedinstvo. Negativno shvaćanje uzvišenosti ostvaruje se u židovskoj poeziji koja zadovoljava formu prikaza supstancije tako da se unižava sav pojavni svijet i pritom se shvaća kao prolazan ukras. Na ovom stupnju kršćanska mistika također služi za prikaz prave uzvišenosti tako što mističnom riječi prikazuje skriveno, bezoblično unutrašnje značenje koje se pripisuje pojavnom liku. Individualni duh na uzvišen način hvali Božju prisutnost u vlastitom duhu pri čemu se unižava u odnosu spram njega. Ovime je postavljen duh kao onaj koji za svog gospodara i gospodara svijeta priznaje Boga i njemu odaje počast. Kroz unižavanje i negiranje neposredne egzistencije apsolutno se na uzvišen način ponovno vraća sebi. Ovaj put duha prikazuje umiranje kroz dvostruko značenje. Negacija dovodi s jedne strane do konkretnog shvaćanja značenja koje postaje jedinstveno u svojoj unutrašnjosti, a s druge strane ona svoje očitovanje dobiva u pojavnosti koja se shvaća u razornosti.

Končan svijet u odnosu prema supstanciji shvaća se kao nešto u sebi negativno i potčinjeno i kao takav on služi Bogu. Ovakvo shvaćanje uzvišenosti javlja se u židovstvu kao prethodnoj fazi u razvoju kršćanske religije. Karakteristika židovstva je da se ljudi ponizno predaju Bogu i gotovo na ropski način izvršavaju ono što im je naređeno od Boga kao nadosjetilnog i svemogućeg jednog. Židovski narod je izabrani narod koji je pozvan služiti Bogu. Prema njihovom shvaćanju svijet postoji zbog dobrote njegovog tvorca i on je očitovanje Božje dobrote. Ovdje se dakle odvaja ono bezsupstancijalno od supstancijalnog kao odnos nemoći prolaznih bića i moći kao supstancije koja oživljava svijet po vlastitom htijenju. Umjetnost uzvišenosti shvaća se kao unižavanja forme radi sadržaja. Umjetnost jedino na taj način može predstaviti Boga i jedino tako se supstancija može opaziti. Ovaj negativan odnos služi kako bi istaknuo pozitivnu suštinu Boga, njegovu pravednost i dobrotu nasuprot onom zemaljskom

⁹ Hegel, G.W.F, *Estetika 2*, Beogradski izdavačko-grafički zavod, Beograd, 1975., str. 79

kao prolaznom i nestalnom. Unutrašnje je dakle samostalno i odvojeno od konačnih bića, stoga se radi o prevladavanju konačnosti i isticanju beskonačnosti. Subjektivnost se može shvatiti kao neduhovna po sebi, u nemogućnosti da spozna Boga na neposredan način i vlastitim htijenjem. Ona može spoznati Boga jedino ako se potčini i prevlada svoju konačnost zahvaljujući Bogu koji svojom moći oduhovljava po svojoj volji.

Kada Hegel govori o pojmu uzvišenosti on prije svega misli na svetu umjetnost i ovaj pojam se odnosi na osamostaljeno značenje nasuprot simboličnom obliku koji je samo djelomično mogao otkriti značenje. Umjetnost je na ovom stupnju u stanju izraziti čistu suštinu kao značenje svih stvari i na taj način prikazuje ono nadzemaljsko značenje koje postoji po sebi. Samo takav prikaz znači uzvišenost prema Hegelovom shvaćanju i ona se očituje kao umjetnost koja odaje čast jedino Bogu. Ovakav sadržaj je određen i ne postoji kretanje i stremljenje između prirodnog i duhovnog. Prava uzvišenost prikazana je u židovskoj svetoj poeziji jer o Bogu se na uzvišen način može jedino riječima izreći njegovo značenje dok likovna umjetnost ne može dati općenitu sliku Boga kao jedinstven prikaz njegove suštine. Nekoliko gledišta uzvišenosti prema Hegelovoj podjeli objašnjavaju ono što ona u svom istinskom shvaćanju treba značiti. Prvo je shvaćanje Boga kao tvorca i gospodara svijeta koji se povukao iz određenog bića u sebe kao usamljeno jedinstvo. Ovime se raspada jedinstvo koje je sadržavala prava simbolika i dolazi do odvajanja na konkretno određeno biće svijeta i na apstraktno samostalno biće Boga.

Fantazija/mašta nije više u stanju duhu objasniti značenje Boga jer je on bez oblika, stoga jedini sadržaj preostaje odnos Boga prema svijetu koji je On stvorio. Umjesto prirodnog proizlaženja i rađanja stvari iz Boga naglasak je na njegovom stvaranju iz duhovne moći i djelatnosti. Uvjerljiv primjer za to su riječi iz Biblije:

"Bog reče: neka bude svjetlost! I svjetlost bi". (Post 1, str. 2-3)

Riječ je najčistiji način Božjeg stvaranja i ispoljavanja misli kao njegove idealne moći. Takvim stvaranjem sve se na nijemi i bestjelesni način odvija u onom tjelesnom, a sva bića poslušno se pokoravaju Bogu i služe mu kao dokaz njegove mudrosti, dobrote i pravednosti. Svi stvoreni svijet samo je akcidencija u kojima se suština Boga samo priviđa, a ne pojavljuje, jer je Bog samostalan i bezobličan. Vidljivi predmeti samo su odraz Boga i u njima nema pravog izraza duhovnog. Oni služe kao prikaz sadržaja duha i u odnosu na njega su u podređenom položaju ali su ključan element bez kojeg nema shvaćanja uzvišenosti.

Čovjekova se konačnost ističe kao ona ključna odredba njegovog smisla i u njemu kao i u cijeloj prirodi nije prisutan Bog.

Priroda i sav svijet shvaćeni su kao prolazni i ograničeni i njihova se sporedna uloga sastoji u obavljanju funkcije slavljenja Boga. Židovstvo se s obzirom na shvaćanje samostalnosti duha nalazi na višem stupnju u odnosu na sve prethodne religije jer označava čistu konceptualnu ideju Boga kao bezuvjetno jednog i supstancije. Bog se očituje na transcendentan način tako što prekoračuje granice prostora i vremena te postiže da osjetilne pojedinačnosti sjedini sa cjelinom svega.

Ljudska individualnost traži vlastiti smisao kroz izvršavanje Božje volje. Uloga subjektivnog duha je izbjegavati vezanost uz prirodnu konačnost i prikloniti se Bogu koji je jedan i ne poznaje razlike, stoga su sve individualnosti sjedinjene. Na početku važno je istaknuti razliku između "osobe" i "subjekta". Osoba znači apstraktnu volju, odnosno, volju koja postoji za sebe, dok je subjekt samo mogućnost personalnosti, jer je svako živo biće uopće subjekt. Ljudska osobnost sudjeluje u uzvišenome tako što se pojedinačan duh predaje Bogu i prikazuje ga kroz unižavanje vlastite posebnosti. Svaka osoba u traženju Boga traži i svoj vlastiti smisao, što dokazuje odricanjem i požrtvovnošću kroz koje osoba vlastito tijelo i dušu predaje Stvoritelju i time prevladava osjećaj vlastite prolaznosti stupajući u poseban odnos s Bogom. Čovjek se pokorava kako bi veličao Boga, a kao smisao dobiva umirenje i tako zadovoljava svoju čežnju za Bogom i ujedno vrši svoju ljudsku dužnost i duhovno poslanje. Psalmi predstavljaju najbolji primjer onoga što čovjek izražava kroz veličanje Boga, a to je hvaljenje Njegove svemoći koja ljudsku ništavnost izbavlja iz konačnosti i posvećuje po svojoj dobroti :

"Tebi se, Gospodine, utječem,
ne daj da se ikada postidim!
U pravdi me svojoj spasi i izbavi,
prikloni uho k meni i spasi me" (Ps 71, str. 1-6, 15-17)

Individualni duh se u uzvišenosti uzdiže i teži postići blaženstvo, a doseže ju uz Božju pomoć i milosrđe. Za razliku od prave (negativne) uzvišenosti, pozitivna uzvišenost u panteizmu je duhu omogućila proširivanje u beskonačnost svega, on je bio dio cjeline koja se rasprostirala u beskraj. Dok duh u pravoj (negativnoj) uzvišenosti napušta prirodno i uzdiže svoju

duševnost, te tako postaje Božji svjedok utjelovljen u individualnoj osobi. Kao primjer može poslužiti psalam 104:¹⁰

"Svjetlost je tvoja haljina koju ti nosiš na sebi, ti rasprostireš nebo kao tepih".

Ljudska prolaznost i odvojenost od Boga osnovna je karakteristika čovjekove osobnosti. Besmrtnost kao takva nije moguća prema ovom Hegelovom shvaćanju ljudskoga, jer se naglašava ono smrtno, i na taj način uzvisuje ono uzvišeno i besmrtno koje pripada Bogu. Ovako shvaćen čovjek nije slobodan i beskonačan, on je nedostojan božanskoga i stoga se ovo duhovno uzdizanje odvija u strahu od Boga. Ljudski duh na ovaj način uobličen je u strepnji i bolu koji potiče iz dubine srca.

"Ti ih puštaš da prohuje kao neka rijeka, te su kao neki san, kao neka travka koja ipak brzo svene i uvečer biva pokošena i sasuši se".¹¹

Čovjek nije u ovom shvaćanju potpuno zarobljen i ovisan o Božjoj milosti, on ima djelomično slobodan i samostalan položaj na taj način što nalazi smirenje u Bogu, poštivajući zakone i zapovijedi postavljene od Boga. Ponašanje i djelovanje nije stoga određeno i prožeto u apsolutnom smislu Božjom voljom, ono je prepušteno subjektivnoj duhovnosti kao slobodna individualna opredijeljenost za istinu ili odbacivanje istine. Pozitivan odnos nastaje kada individualnost poštuje zakone i pokorava im se, te takva usrdnost jest suština odnosa čovjeka i Boga.

Svi događaji, shvaćeni pozitivno ili negativno od strane čovjeka, nagrada su ili kazna od Boga te se u skladu s tim on treba pozvati na ispit vlastite pokornosti i dosljednosti provođenja zadanih zapovjedi. Smisao kakav se očituje u ovom prikazu blisko je povezan s kršćanstvom i čovjek se ovdje za razliku od panteističkog i indijskog poimanja očituje sa manje sebeljublja i ostvarenja vlastite osobnosti na slobodan način. Uzvišenost u kršćanstvu zahtjeva velike žrtve i stoga je vjera koja život stavlja u poziciju krajnjeg odricanja. Uzvišenost u svom potpunom značenju čovjeku može predočiti samo blijedu sliku vlastite fizičke egzistencije i prikaz istinskog Boga.

U kršćanstvu uzvišenost dobiva negativan karakter koji u duhu traži pozitivno zadovoljenje putem ponižavanja stvorenja i prolaznih konačnih stvari. Sve vidljivo shvaćeno je kao ovisno i nesamostalno i na osnovi toga ovo tumačenje je bliže jasnijem poimanju duha koji je

¹⁰ Hegel, G.W.F, *Estetika 2*, Beogradski izdavačko-grafički zavod, Beograd, 1975., str. 82

¹¹ Hegel, G.W.F, *Estetika 2*, Beogradski izdavačko-grafički zavod, Beograd, 1975., str. 81

samostalan tek kad je odvojen i očišćen od svake konačnosti. Mistika kao jedan oblik privatnog i tajnog učenja prenosi jasnu poruku Boga kao suštine svega. Ona je svojevrsna šutnja kako bi se namjesto ljudske pobude ili ništavnosti ustupilo mjesto Božjoj moći i utjecaju. Svekoliko ljudsko znanje shvaća se kao nedovoljno i time je ograničeno za savršenu spoznaju, ono se jedino može pouzdati u nadu o dolasku onoga savršenog koje će ga otvoriti za savršenu istinu. Sljedeći stihovi psalma potvrđuju takvo shvaćanje ljudskog postojanja i time se očituje uzvišeni i sveti karakter misterije:

"Prorokovanja? Uminut će. Jezici? Umuknut će. Spoznanje? Uminut će. Jer djelomično je naše spoznanje i djelomično prorokovanje. A kada dođe ono savršeno, uminut će ovo djelomično ." (1 Kor 12, str. 13-31)

U mistici riječ je o udaljenosti Boga. Djelovanjem Božje milosti i po njegovoj moći i čovjek dobiva udio u uzvišenom karakteru postojanja. Mistična riječ kojom Bog stvara svijet upućena je čovjeku kroz koju on sudjeluje u Bogu. U tome logos ili riječ služi kao moćno sredstvo kojom Bog djeluje i na taj način se postiže uzvišenost činom stvaranja u kojoj riječ služi kao posrednik. U negativnoj mistici je izražen čovjekov usamljeni položaj, on proživljava nemoć i strah jer ga je Bog ostavio. Takvo mračno iskustvo duše slično je onom koje je Isus doživio neposredno prije smrti na križu kada je zazivao Boga. Takvo stanje odsustva Božje milosti slično je ateizmu koje negira Njegovo postojanje zbog proživljavanja iskustva samoće. U ateizmu riječ je o suočavanju s vlastitim životom u kojem se gubi vjera i oslonac u nečemu izvan osobe koja postoji, a takvo stanje je posljedica suočavanja sa situacijama u kojima je izostala Božja pomoć, gdje je suočavanje sa samim sobom ostalo jedino moguće.

Postoje također i drukčija shvaćanja mistike, kao što je njeno poistovjećivanje sa neposrednim iskustvom Boga uz pomoć šutnje i ljubavi. Origen nudi tumačenje mistike kao kontemplativnog sjedinjenja s Bogom, Augustin stvara mistiku molitve, dok Meister Eckhart govori o mistici biti u kojoj se čovjek oslobađa svega i vrši volju Božju. Ključna riječ za kršćansku mistiku je šutnja koja predstavlja znak duboke molitve i uranjanja u vlastitu bol. Mistika je tajna koja traži Boga, ali ga ne uspijeva otkriti jer je on nedorečen. Ona se može usporediti sa poezijom koja tumači pomoću riječi, ali se sadržaj ne može točno protumačiti jer se riječi osim napisane u pjesmi nalaze i u duši kao mistična božanska prisutnost.

4. Zaključak

Za razumijevanje Hegela ključna je razlika Kantovog poimanja lijepog i uzvišenog jer se na tragu takve distinkcije gradi Hegelova uzvišenost. Uzvišeno se razlikuje od lijepog jer se ono ne nalazi ni u kakvoj stvari prirode, nego jedino u našem duhu. U slučaju uzvišenosti forma prikazuje beskonačnu ideju kao njezin sadržaj, ali ona se ne nalazi u osjetilnoj formi nego se ona odnosi na ideje uma. Uzvišenost uvijek sadrži i uključuje nešto neadekvatno i radi se o očitom neprimjerenom pojavljivanju sadržaja u neodgovarajućoj formi te sadržaju ostaje jedino pokušaj nalaženja odgovarajućeg predmeta. Za razliku od Kanta koji se estetičkim pitanjima uzvišenosti bavi polazeći od subjektivne pozicije, Hegel uzvišenost stavlja u mnogo širi kontekst društva.¹²

Heglov pojam uzvišenosti pojavljuje se na različite načine u povijesti razvoja duha. Uzvišenost u simbolici znači povezivanje s onim neposrednim prirodnim kao produhovljenim, ali u isto vrijeme i poništavanje svega vidljivoga. Heglov pojam uzvišenosti u estetičkom shvaćanju jest apstraktna unutrašnjost povučena u sebe naspram svih konačnih stvorenih stvari. Sve vidljivo, pojedinačno i vanjsko samo su akcidencije izvedene od božanskog, a time su sastavni dio Njega, jer se Bog očituje u njima svojom vlastitom voljom. Sadržaj duha (ono apsolutno) ne ovisi o subjektivnom nadahnuću i nagnuću prema određenom viđenju božanskog, naprotiv ono je jedno, apstraktno, nevidljivo božansko po svojoj supstancijalnosti. U kontekstu razvoja duha uzvišenost se nalazi na pragu njegovog svjesnog otkrivanja vlastite svrhe, ali se njeno značenje na ovom stupnju zadržava na shvaćanju duha kao apstraktnog i unutrašnjeg značenja koje još ne poznaje sama sebe na adekvatan način, nego u odnosu spram pojavnog svijeta iznad kojeg stoji kao uzvišena supstancija. Pravi sadržaj ne može se intuitivno saznati sam za sebe bez veze sa stvorenim određenim bićem koje nije adekvatno svojoj suštini.

¹² Usp. James, D., *Art, Myth and Society in Hegel's Aesthetics*, Continuum, London, 2009., str. 7

5.Literatura :

1. Hegel, G.W.F. *Estetika 2* , Beogradski izdavačko-grafički zavod, Beograd, 1975.
2. James, D., *Art, Myth and Society in Hegel's Aesthetics*, Continuum, London, 2009.
3. Srimad, Sri, *Život nastaje iz života*, The Bhaktivedanta book trust, GRAD, 1991.

4. Web stranice :

http://www.freebiblecommentary.org/pdf/srp/VOL10_serbian.pdf

<http://www.yu-budizam.com/texts/veljacic/renesansa.html>

<http://siont.net/biblija/clanci/uvod.php>

<http://filozofskitekstovi.wordpress.com/tag/hegel/>